

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України

Ладиченка Віктора Валерійовича на дисертацію
Дубового Андрія Сергійовича на тему «Теоретико-правові аспекти справедливості та дієвості в системі принципів юридичної відповідальності», представлену на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність дисертаційного дослідження Дубового Андрія Сергійовича зумовлена комплексним поєднанням теоретичних і практичних чинників, що визначають сучасний стан вітчизняної правової системи. У сучасних умовах системних правових трансформацій, спричинених євроінтеграційним вибором держави, гармонізацією національного законодавства зі стандартами Європейського Союзу та Ради Європи, а також безпрецедентними викликами повномасштабної збройної агресії російської федерації, дослідження теоретико-правових засад принципів справедливості та дієвості як магістральних атрибутів системи принципів юридичної відповідальності набуває особливої наукової та практичної ваги.

Принципи справедливості та дієвості перестають бути суто доктринальними категоріями і набувають значення практичних інструментів забезпечення легітимності, пропорційності та результативності правового реагування держави на правопорушення. Особливого значення обрана тема набуває у контексті імплементації стандартів Європейського Союзу, передусім вимог щодо ефективності правосуддя, верховенства права та забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за воєнні злочини, злочини проти людяності та злочин агресії.

Звернення дисертанта до проблематики комплексного теоретико-правового осмислення принципів справедливості та дієвості у системі принципів юридичної відповідальності є своєчасним та обґрунтованим вибором, що відповідає сучасному стану розвитку загальнотеоретичної юриспруденції в Україні та необхідним науковим запитам у сфері адаптації національного права до європейських правових стандартів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі теорії та історії держави і права юридичного факультету Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» у межах науково-дослідної теми «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення прав людини та дитини в умовах розбудови правової, демократичної, соціально-орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (номер державної реєстрації: 0118U001384). Тематика дослідження повністю узгоджена з пріоритетними напрямками наукових досліджень у сфері права та цілісно вписана в загальну систему наукової діяльності Університету.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Сформульовані у дисертаційній роботі наукові положення, висновки та практичні рекомендації відзначаються належним рівнем обґрунтованості та достовірності. Це забезпечується чіткою логікою побудови дослідження, послідовним розгортанням наукового матеріалу та виваженою аргументацією, що ґрунтується на широкій теоретичній і нормативно-емпіричній базі.

Дисертант продемонстрував глибоке володіння методологічним інструментарієм правових досліджень. Комплексне застосування діалектичного, системного, структурно-функціонального, формально-логічного, аксіологічного, історико-правового, порівняльно-правового методів, методу герменевтичного тлумачення, методу правового моделювання та емпіричного методу забезпечило всебічність наукового аналізу. Особливо вдалим є використання герменевтичного й аксіологічного

підходів, які дозволили розкрити двокомпонентну (герменевтично-гносеологічну) природу формування принципів юридичної відповідальності.

Достовірність положень дисертації підтверджується широкою емпіричною базою, що включає рішення Конституційного Суду України (зокрема № 15-рп/2004, № 4-р(II)/2022, № 13-р/2018, № 7-р/2020), Верховного Суду України, практику Європейського суду з прав людини та Міжнародного кримінального суду, аналітичні матеріали Європейського Союзу, Ради Європи та інших міжнародних інституцій. Автор переконливо довів, що принципи права функціонують не як декларативні засади, а як дієві інструменти захисту прав людини, які встановлюють межі юридичної відповідальності.

Наукова новизна одержаних результатів. Аналіз змісту дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що мета, визначена у вступі, була досягнута, а поставлені дев'ять наукових завдань послідовно й повною мірою виконані. Це знайшло відображення у наукових положеннях, які сформульовані здобувачем самостійно та вирізняються наявністю наукової новизни.

Найбільш суттєвим авторським внеском слід вважати уперше запропоновану концепцію двокомпонентного (герменевтично-гносеологічного) характеру формування принципів юридичної відповідальності, за якого їхній зміст одночасно розкривається як результат інтерпретації права та як відображення об'єктивних закономірностей правової дійсності. Така концепція є методологічно новою для вітчизняної загальнотеоретичної юриспруденції та дозволяє по-новому окреслити природу принципів справедливості й дієвості.

Заслуговує на позитивну оцінку також авторська концептуальна модель співвідношення принципів справедливості й дієвості, розроблена у підрозділі 3.2 дисертації. У межах цієї моделі здобувач переконливо обґрунтував тезу про діалектичну єдність зазначених принципів: справедливість визначає змістовну (ціннісно-нормативну) легітимність

відповідальності, тоді як дієвість забезпечує її результативність та соціальну ефективність. Висновок автора про те, що несправедливе покарання не може бути стратегічно дієвим, а недієва відповідальність є несправедливою щодо потерпілих, є оригінальним науковим доробком у загальній теорії права.

Удосконалено теоретичне розуміння механізмів реалізації юридичної відповідальності крізь призму впливу системи принципів на процес її покладання, систематизовано сучасні концепції юридичної відповідальності (санкційну, дуалістичну, управлінську, функціональну) та уточнено зміст і функціональну роль принципів справедливості й дієвості як магістральних атрибутів системи принципів юридичної відповідальності.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження. Результати дисертаційного дослідження мають вагомe теоретичне і прикладне значення. У теоретичному вимірі робота розвиває, конкретизує та впорядковує наукові уявлення про юридичну відповідальність як цілісний соціально-правовий феномен, що поєднує нормативні, аксіологічні та соціально-функціональні параметри, відкриваючи перспективи подальшого розроблення доктрини принципів юридичної відповідальності у контексті європейської правової інтеграції.

У практичному вимірі сформульовані висновки та рекомендації можуть бути використані: у нормотворчій діяльності – для гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами захисту прав людини, зокрема для опрацювання запропонованих здобувачем змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України; у правозастосовній практиці – для підвищення якості мотивування судових рішень через системне застосування принципів справедливості та дієвості як матеріальних критеріїв правомірності притягнення до юридичної відповідальності; у науково-дослідній сфері – для подальшого розроблення доктринальних засад інституту юридичної відповідальності; у навчальному процесі – під час викладання дисциплін «Теорія держави і права»,

«Філософія права», «Юридична деонтологія», «Міжнародний захист прав людини», «Порівняльне правознавство».

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях здобувача. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження відображено у чотирнадцяти наукових працях, з яких 4 статті опубліковано у фахових наукових виданнях України категорії «Б», 1 стаття – у виданні, що індексується у наукометричній базі Scopus, 8 публікацій засвідчують апробацію матеріалів дисертації шляхом представлення доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. Опубліковані наукові праці здобувача, що зараховані за темою дисертації, повною мірою відповідають чинним вимогам, встановленим для здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертаційна робота Дубового А.С. написана грамотною українською мовою, з використанням сучасного правничого термінологічного апарату. Стиль викладу наукових положень, висновків і рекомендацій загалом відповідає вимогам академічного юридичного дискурсу, відзначається змістовністю, послідовністю та системністю. Структура дисертації побудована логічно й сприяє послідовному розкриттю теми дослідження. Загальний обсяг роботи становить 222 сторінки, з яких 169 сторінок займає основний текст; список використаних джерел складається з 271 найменування. Оформлення дисертації відповідає Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

Вимоги академічної доброчесності. Дисертація Дубового А.С. містить результати власних досліджень. У роботі чітко зазначено джерела запозичених ідей, наукових концепцій і положень, наведено відповідні посилання на авторів та використані джерела, а самі положення належним чином аргументовані в межах авторського аналізу. Наявне на титульному аркуші засвідчення здобувача про самостійність виконаної роботи відповідає

її дійсному змістові. Порушень принципів академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження. Високо оцінюючи науковий рівень дисертаційного дослідження Дубового А.С., вважаємо за необхідне звернути увагу на окремі дискусійні положення, які потребують додаткового пояснення та аргументації під час публічного захисту. Зауваження мають характер наукової дискусії та не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

1. У підрозділі 1.1 (с. 33) дисертант обґрунтовано констатує зміщення фокуса сучасних досліджень з карально-репресивної функції держави в бік людиноцентричної (антропоцентричної) парадигми та аксіологічно орієнтованого розуміння інституту юридичної відповідальності. Авторська теза про юридичну відповідальність як інструмент забезпечення прав людини та обмеження свавілля влади, що корелює з концепцією правовладдя, заслуговує на схвалення. Водночас у тексті дисертації не повною мірою розкрито методологічні критерії розмежування «антропоцентричної парадигми» юридичної відповідальності з суміжними концептуальними побудовами — зокрема з «людиноцентризмом» як принципом правової держави (М. І. Козюбра), «гуманістичним вимірюванням права» (П. М. Рабінович) та «правозахисною (людиноорієнтованою) моделлю кримінальної відповідальності». Здобувачу під час публічного захисту доцільно пояснити, у чому полягає авторське розуміння антропоцентричної парадигми як самостійної доктринальної конструкції, а також якими є її співвідношення та відмінності з вищезгаданими спорідненими концепціями вітчизняної загальнотеоретичної юриспруденції, що дозволить чіткіше окреслити доктринальну ідентичність авторської позиції.

2. У підрозділі 2.1 (с. 68) автор уперше пропонує концепцію двокомпонентного (герменевтично-гносеологічного) характеру формування принципів юридичної відповідальності, що є одним із ключових елементів

наукової новизни дисертації. Запропонована концепція аргументована переконливо на теоретичному рівні, проте в тексті недостатньо повно експліковано її практичні (операціональні) наслідки для діяльності судових органів і нормотворця. Зокрема, якщо герменевтична складова концепції природно знаходить вияв у судовому тлумаченні правових норм та у практиці Конституційного Суду України щодо визначення змісту принципів індивідуалізації, пропорційності, заборони подвійного покарання, то гносеологічна складова, що відображає пізнавальний (істиннісний) аспект формування принципів, у тексті розкрита переважно в загальнотеоретичних термінах. Здобувачу під час публічного захисту доцільно вказати, які конкретні наслідки запропонованої концепції повинні бути враховані: (а) у мотивувальній частині судових рішень, що ухвалюються в умовах прогалин у праві та ціннісних колізій; (б) у законопроектній діяльності, спрямованій на нормативне закріплення принципів юридичної відповідальності; (в) у юридичній освіті при викладанні теорії держави і права та філософії права.

3. У підрозділі 3.4 (с. 168 і далі) дисертант пропонує запровадити стандартизовану шкалу оцінювання тяжкості правопорушення, посиляючись на досвід Великої Британії, де з 2002 року діє система оцінки правопорушників OASys, що базується на принципах «What Works». Запропонований напрям удосконалення є концептуально перспективним, проте обраний автором приклад іноземного досвіду методологічно є дещо обмеженим. З огляду на проголошений у дисертації євроінтеграційний вектор та орієнтацію на *acquis communautaire*, аналіз досвіду виключно країни, що не є державою – членом Європейського Союзу, потребує доповнення компаративним аналізом релевантних моделей оцінювання тяжкості правопорушень у державах – членах ЄС, передусім тих, що мають близькі до української правові традиції (зокрема, Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Республіка Польща, Італійська Республіка). Здобувачу під час публічного захисту слід зазначити, які саме методики оцінювання тяжкості правопорушень, що застосовуються у

державках – членах ЄС, можуть бути імплементовані у вітчизняній правовій системі, а також якими є переваги саме британської моделі OASys порівняно з європейськими аналогами.

4. У підрозділі 3.4 (с. 168 і далі) автор пропонує запровадити в Кримінальному процесуальному кодексі України механізм апеляційного контролю за дотриманням принципу справедливості, який дозволяв би сторонам оскаржувати судові рішення з мотивів непропорційності покарання, ігнорування пом'якшуючих або обтяжуючих обставин, недостатньої аргументації мотивувальної частини вироку та упередженого підходу до оцінки особи порушника. Пропозиція є концептуально цікавою та такою, що відповідає сучасним європейським тенденціям. Водночас у тексті дисертації не отримало достатнього доктринального розкриття співвідношення запропонованого механізму з уже наявними у вітчизняному кримінальному процесі інститутами апеляційного оскарження – зокрема з підставами, передбаченими статтею 409 Кримінального процесуального кодексу України («підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції»), а також з міжнародно-правовими стандартами, передбаченими статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та статтею 47 Хартії основних прав Європейського Союзу. Залишилось без відповіді питання чи виступає запропонований механізм самостійним процесуальним інститутом, чи є розширенням наявних апеляційних підстав, та яким чином він не дублюватиме наявні в українському процесуальному законодавстві інструменти забезпечення права на справедливий суд?

Висловлені зауваження мають характер наукової дискусії, не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження та не впливають на висновок щодо його наукової й практичної значущості.

Загальний висновок. Дисертація Дубового Андрія Сергійовича на тему «Теоретико-правові аспекти справедливості та дієвості в системі принципів юридичної відповідальності» є завершеним самостійним науковим

дослідженням, що містить нові науково обґрунтовані результати у галузі загальнотеоретичної юриспруденції та має істотне теоретичне й практичне значення для розвитку правової доктрини України.

Дисертаційна робота відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

З огляду на наведене вище, її автор – Дубовой Андрій Сергійович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства**

Національного університету біоресурсів

і природокористування України

 Віктор ЛАДИЧЕНКО

